[illegible] २०१०८ [illegible] २४

[illegible]

[illegible]

पत्र [illegible] ४, ६-३३

[illegible] २८ [illegible]

[illegible]

[illegible]

030951

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

३८

२०९।८

[illegible]

वा.प्रबा प्रयागप्रयोगः

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

श्रीगणेशाय नमः ॥ देवा ह वै सत्त्रं निषेदुः ॥ अग्निरिन्द्रः सोमो मखो विष्णुर्विश्वेदेवा अन्यत्रैवाश्विभ्यां
तेषां कुरुक्षेत्रं देवयजनमास तस्मादाहुः कुरुक्षेत्रं देवानां देवयजनमिति तस्माद्यत्र क्वच कु
रुक्षेत्रस्य निगच्छति तदेव मन्यत इदं देवयजनमिति तद्धि देवानां देवयजनं ॥ ते आसत ॥ श्रियं
गच्छेम यशः स्याम अन्नादाः स्यामेति तथो एवेमे सत्रमासते श्रियं गच्छेम यशः स्याम अन्नादाः
स्यामेति ॥३॥ ते होचुर्यो नः श्रमेण तपसा श्रद्धया यज्ञेनाहुतिभिर्यज्ञस्योदृचं पूर्वोऽवगच्छात्स
नः श्रेष्ठोऽसत्तदु नः सहेति तथेति ॥ तद्विष्णुः प्रथमः प्राप स देवानां श्रेष्ठोऽभव
त्तस्मादाहुर्विष्णुर्देवानां श्रेष्ठ इति ॥ स यः स विष्णुर्यज्ञः सः स यः स यज्ञोऽसौ स आदित्यस्त
द्धेदं यशो विष्णुर्न शशाक संयन्तुं तदिदमप्येतर्हि नैव सर्व इव यशः शक्नोति संयन्तुं ॥ स तिसृ
धन्वमादायापचक्राम स धनुरार्त्न्या शिर उपस्तभ्य तस्थौ तं देवा अनभिधृष्णुवन्तः समन्तं परिण्य

नेदधिष्यामि मखाय त्वा मखस्य त्वा शीर्ष्ण इत्यसावेव बन्धुः ॥१२॥ अथ आजादीर्घं बृहस्पतीर्षं
छिन्नस्य पश्चाद्दक्षिणतो जानु मत्वा करोत्येवेनं तच्चास मर्द्दयति ... करोति मखाय त्वा
मखस्य त्वा शीर्ष्ण इत्यसावेव बन्धुः ॥१३॥ तं वा एतान् पञ्च संभारान् संभरति पाङ्क्तो यज्ञः
पाङ्क्तः पशुः पञ्चर्तवः संवत्सरस्य संवत्सर एष य एष तपति सोऽयं ... तदेतमेवैतत्प्री
णाति तां संभृतान् अभिमृशति मखाय त्वा मखस्य त्वा शीर्ष्ण इत्यसावेव बन्धुः ॥१४॥ अथा
न्तरतः परिश्रितं भवति तदभिप्रयन्तो जपन्ति प्रैतु ब्रह्मणस्पतिरिति एष वै ब्रह्म
णस्पतिरेष य एष तपति सोऽयं ... तदेतमेवैतत्प्रीणाति तस्मादाह प्रैतु ब्रह्मणस्पतिरिति
प्र देव्येतु सूनृतेति ... वीरं नर्यं पङ्क्तिराधसमिति ... यस्तो ... मेत

Indira Gandhi National Centre for the Arts

महयत्येवदेवा यज्ञं नयंतुन इति सर्वानेवास्मा एतद्देवान्नलिगाह करोति॥१५॥ परिश्रिते
भवति। एतद्वै देवा जाबिनपुर्वदेन। इममिरक्षो सिनाप्नानुहन्नु इति तस्मा एतां पु
रं परिश्रयंस्तथैवास्मा एषु एतां पुरं परिश्रयति॥१६॥ अथ खरे सादयति मखाय त्वा
व ४ मखस्य त्वा शीर्ष्ण इत्यसौ वै बंधुरेष प्रवेति मखाय त्वा मखस्य त्वा शीर्ष्ण इत्यसा
वै बंधुरथ महावीरं करोति मखाय त्वा मखस्य त्वा शीर्ष्ण इत्यस
ावेव बंधुः प्रादेशमात्रं प्रादेशमात्रमिव हि शिरो मध्ये संगृहीतं मध्ये संगृहीतमिव हि शि ५
रोथास्योपरिष्टात्त्र्यंगुलं मुखमुन्नयति नासिकामेवास्मिन्नेतद्दधाति तं निष्ठितमभिमृ
शति मखस्य शिरोसीति मखस्य ह्येतच्छिरस्तस्मादाहैवमितरौ तूष्णीं पिन्वने तूष्णीं ६

ध२

रौहिणकपाले॥१७॥ प्रजापतिर्वा एष यज्ञो भवति। तस्यैतत्। एतत्प्रजापतिर्निरुक्तं चानिरुक्तं चापरि
मितश्चापरिमितस्तत्प्रजुषा करोति यद्देवास्य निरुक्तं परिमितं रूपं तदस्यैतेन संस्करोत्यथ य
त्तूष्णीं यद्देवास्यानिरुक्तमपरिमितं रूपं तदस्यैतेन संस्करोति स ह वा एतं सर्वं कृत्स्नं प्रजापति
ं संस्करोति य एवं विद्वानेतदेवं करोत्यथो परा यायै पिंडं परिशिनष्टि प्रायश्चित्तिभ्यः॥१८॥ अ
थ गवेधुका निदिश्चति॥ यज्ञस्य वा शीर्षच्छिन्नस्य रसो व्यक्षरत्स एता ओषधयो जज्ञिरे तेनैवैनम
तद्रसेन समर्द्धयति कृत्स्नं करोति मखाय त्वा मखस्य त्वा शीर्ष्ण इत्यसावेव बंधुरेवमितरौ तूष्णीं
पिन्वने तूष्णीं रौहिणकपाले॥१९॥ अथैनान्धूपयति। अश्वस्य शकृता तं तेनाधूपयति
वृषा वा अश्वो वीर्यं वै वृषा वीर्येणैवैतत्समर्द्धयति कृत्स्नं करोति देवयजने पृथिव्या मखाय
त्वा मखस्य त्वा शीर्ष्ण इत्यसावेव बंधुरेवमितरौ तूष्णीं पिन्वने तूष्णीं रौहिणकपाले॥२०॥ ६

तै २

ऽथैनां छ्रपयति। एतन्नो हि देवानामिष्टकान्तिः। अपयत्येतावापतद्भ्यं घर्मतथ्या यथैतद्यज्ञस्यापि
रोहिणं दनतानिरेवैनमेतत्समर्द्धयति तस्स्नं करोति तद्दुपेनेवसुष्टताः स्पृस्तेनास्रपये दयपवनम
वधायमहावीरं प्रवदधाति मखाय त्वा मखस्य त्वा शीर्ष्णे। इत्सावेव बंधुरेवमित्वरौहिणं जुहोति पि
प्रनेतस्क्षौ ७ रौहिणकपालेनादिवे वोपवपेद्दिवो द्विपेदहर्दिवानो ॥२१॥ स उद्वपति। स्नुत्ते
वेत्सासौ चैलोकस्वजुः सत्प्य ७ ब्युद्धः सत्समेव वृ ऽ एवत पत्पेवृ उ प्रथमः प्रवर्ग्यस्तदेतमेवेत
स्त्रीणाति तस्मादाह ऊर्जे वे चेति ॥२२॥ साधवे चेति। अन्नं वै साधु यो ऽयं पवते ऽए घड़ीमाध्वो कान्ति
द्वो ऽनु पवते ऽए ष उ द्वितीयः प्रवर्ग्यस्तदेतमेवेतत्स्त्रीणाति तस्मादाह साधवे चेति ॥२३॥ सुक्षित्यै
चेति। अयं वै लोकः सुक्षितिरस्मिन्हि लोके सर्वाणि भूतानि क्षियंत्यथो ऽग्निर्वै सुक्षितिरग्निर्हि
वा अस्मिंलोके सर्वाणि भूतानि क्षियंत्येष उ तृतीयः प्रवर्ग्यस्तदेतमेवेतत्स्त्रीणाति तस्मादाह सुक्षित्यै

५ रूर्जे पिन्वस्वेति

चेति। रूर्जे पिन्वस्वेति रूर्क्षौ ७ रौहिणकपाले ॥२४॥ अथैनानुछृणत्ति। अजायै पयसा मखाय त्वा मख
स्य त्वा शीर्ष्णे। इत्सावेव बंधुरेवमित्वरौहिणं जुहोति ७ रौहिणकपाले ॥२५॥ अथैत द्वौ आश्रुते रज्ज्व
तिः प्रविशति ... तस्य ... वर्षावासः ... ॥२॥ सुष्टदे
दाति ... न प्रचरति। अथ प्रवर्ग्येण चरिष्यन्नुपसदोग्रेणगार्हपत्यं ... रास्ते
स्त्री ... पसादयत्यपयमनीमि महावीरं परीत्रा सोऽपिन्वने रौहिणकपाले रौहि
णे हवन्यौ ... वतितद्द्वादशाकरावेवैराद्धिबहस्तद्धिरा जमेवेतद्यज्ञम
भिसंपादयत्यथ ... वैराजं ... वै मिथुनं
तं प्रजननं मिथुनेनैवैनमेतत्प्रजननेन समर्द्धयति तस्स्नं करोति। अथाश्रुष्टः। ब्राह्मणो रा
जन्यो वैश्यो ... चरिष्यामो हाग्नौ ... हीति ... दक्षिणत आस्ते

निगो मातमेवैतदाहाप्रमत्त आस्य क्षत्रस्य शिरः प्रतिधास्यामः इति होतरमित्कृहीति यज्ञो वै हो
ता तमेवैतदाह यज्ञस्य शिरः प्रतिधेहीति प्रतिपद्यते होता ॥२॥ अथोत्तरेण ज्ञानं प्रथमं पुरस्तादभि
असौ वा आदित्यो ब्रह्मा हरः पुरस्ताज्ज्योतिरेष उ अस्य कर्मस्तदेतमेवैतत्प्रीणाति तस्मादाह ब्र
ह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्तादित्यथ प्रोक्षत्तपसा वचवचंक्षु ॥३॥ सुप्रा इति । घर्मा यत्वेत्व पवैषमो य उ ए
व तपत्येष ही दं सर्वं समुयच्छते तेनेदं सर्वं यतमेष उ अस्य कर्मस्तदेतमेवैतत्प्रीणाति तस्मादाह
यमाय त्वेति ॥४॥ मखाय त्वेति । एष वै मखो य एष तपत्येष उ अस्य कर्मस्तदेतमेवैतत्प्रीणाति । तस्मा
दाह मखाय त्वेति ॥५॥ सूर्यस्य त्वा तपस इति । एष वै सूर्यो य एष तपत्येष उ अस्य कर्मस्तदेतमे
वैतत्प्रीणाति तस्मादाह सूर्यस्य त्वा तपस इति ॥६॥ इदं यावा द्वारा स्वरणानि हृत्पाद द्विणतो
निमिन्वंति । यद्येनां होतारमित्कृत्स्नरायद्य यज्ञो वै होता स एवास्यामेतद्यज्ञे प्रतिदधाति

तद्येषा धर्म्यपिन्वता ॥८॥ अग्रेणाहवनीयं सम्राजासंदी पर्वाहृत्य दक्षिणतः आसादयत्कृते राजासंद्या
अदुवानं भवति । अर्ध्वैरस उदुवर ऊर्ज्जं विनमेतद्रसेनसमर्द्धयति तस्मात्करोति ॥९॥ सदद्ग भवति । अर्थ
संयावा इदं शिरः प्रतिष्ठितं तदेवं संयावैतच्छिरः प्रति स्थापयति ॥१०॥ बाल्वजी भवति रज्जुस्त्रिवृता भ
वति । यज्ञस्य शीर्षच्छिन्नस्य रसो व्यक्षरत्स ततः एतानुषधयो जज्ञिरे तेनैवैनमेतद्रसेनसमर्द्धयति
तस्मात्करोति ॥११॥ अथ यदुत्तरतः आसादयति । यज्ञो वै सोमः शिरः प्रवर्ग्य उत्तरं वै शिरस्तस्मादु
त्तरतः आसादयत्यथो राजा वै सोमः सम्राट् प्रवर्ग्य उत्तरं वै राज्यात्साम्राज्यं तस्मादुत्तरतः आसादय
त्युत्तरा वै प्रजा तस्मादुत्तरतः आसादयति ॥१२॥ स यत्रैनां होतान्वाहाभिज्ञैति [illegible] यंतो न विप्रा
इति तदेतं प्रवाणीयं महावीरमाहतो न सम नक्षि देवस्त्वा सविता मध्वानक्त्विति सविता वै दे
वानां प्रसविता स [illegible] मधुमदिदं किंचतदेनमनेन संधेन समनक्ति तदस्मै सविता प्रसविता

Indira Gandhi National Centre for the Arts

प्रसोतितस्मादाहदेवस्त्वासवितामध्वानक्त्विति॥१३॥अथोत्तरतःसिकताउपकीर्णाभवंतितद्‌यजतहिर
ण्यमधस्ताद्‌पास्यतिपृथिव्याःसधस्थात्पुरीष्यमंगिरस्वदाभरेतिअमुमधस्ताद्गृह्णाति यजमानस्य
नहन्यातित्यग्नेवा एतद्‌रुतोयद्धिरण्यंनाद्धातत्‌रक्षसामपहत्यैअथोपृथिव्याहवाःएतस्माद्धिनबो
चकारपदहेमायेतस्यः अश्ववानोनहियस्मादितितदेवीसुस्याएतदेतद्‌धातिरजतंभवतिरजतेवहि
पृथिवी॥१४सयत्रैतना होतानाहासघ सीदस्वमहांअसीतितदुन्नयतआदीप्तायां जा
त्वलायांभवतितानुपास्यतेऽनुप्रवृणक्तिवहुरीघहि अस्यरसोव्यदोरत्नेनएताउपधायोजहि
रतनैवेनमेतद्‌सेनसमर्द्धयति कृत्स्नंकरोति॥१५॥अथपृषदुन्नयत आदीप्ताभवति।सर्वात्स्यएवे
तादृशमाहृत्यसिनाद्‌ाअपहंति।अस्मिन्सवृत्यमानेपत्नीशिरःप्रोर्णुतेतस्मैवाएषकृष्णाजिनं
भवतितेनास्येतस्यःअश्रुचातद्युक्तंप्रमुक्ताादिति॥१६सप्रवृणक्ति अविरसिरोविरसितपासु

त्वेहदेवमेधिएषवपतिसर्वंवाएतद्देमतदतनेवैतत्प्रीणातितस्मादाहविरसिरोविरसितपासी
त्यापअयास्यमातिवाआयुरस्तोदयेवैवस्रोस्यामेवैतदातिवाआयुस्त्वेनाअस्मादयं सुर्द्धे
समर्द्धयति॥१७॥अनाधृष्टापुरस्तादिति।अनाधृष्टोविषापुरस्तादत्सोऽग्निर्नाह्ग्नातिरग्नेराधिपत्य
इत्याग्निमेवास्याआधिपतिंकरोतिनाष्ट्राणांरक्षसामपहत्याआयुर्मेदाइत्यायुर्वेवातमंधते
तयोहस्मैवनुयुरेति॥१८॥दक्षिणतोदक्षिणतःइतिनात्रतिरोहितमिवास्तीन्द्रस्याधिपत्यइती
न्द्रमेवास्याआधिपतिंकरोतिनाष्ट्राणांरक्षसामपहत्यैप्रजांमेदाइतिप्रजामेवपशूनात्मंध
त्तेतयोरक्षत्रीपशुमान्भवति॥१९॥सुषदापश्चादिति।नात्रतिरोहितमिवास्तिदेवस्यसवितुराधि
पत्यइतिदेवमेवास्यसवितारमाधिपतिंकरोतिनाष्ट्राणांरक्षसामपहत्यैचक्षुर्मेदाइतिचक्षुर
च्छुरवात्मंधत्तेतयोरचक्षुष्मान्भवति॥२१॥आश्रुतिरुत्तरतइति।आश्रावयत्युत्तरतइत्येवैतदाह

क्षा नुराधिपत्याय इति धातारमेवास्या अधिपतिं करोति नाष्ट्राणां रक्षसामपहत्यै रायस्पोषं मे दा इति
रायिमेव पुष्टिमात्मन्धत्ते तयो ह रयिमान्पुष्टिमान्भवति ॥२२॥ धृतिरसि परिष्ठादिति । धियारयन्तु परिष्ठादि
त्येवैतदाह बृहस्पते राधिपत्याय इति बृहस्पतिमेवास्या अधिपतिं करोति नाष्ट्राणां रक्षसामपहत्यै
तुजो मेदा ॥२५॥
इत्याजः एवात्मन्धत्ते तयो ऊर्ज्वस्वी बलवान्भवति ॥२६॥ अथ दक्षिणतः ऊत्तानेन पाणिना निकृत्वा विमा
स्यो मा नाष्ट्रास्यस्या हीति सर्वाभ्यो मार्तिभ्यो गोपायेत्येवैतदाह बृहस्पतीर्दक्षिणस्यापि दृगन्नगाछ
त्रयावे पितरस्तैरेवैनमेतत्सम्मर्दयतिक्षत्रं करोति ॥२७॥ अथैनमा मन्त्रि मूत्रपजपति । मुनोरश्वासी
त्यम्भा हवीः दृधेन्द्र वामस्य मुपाह सोस्याः पुतिः प्रजापतिस्तेनैवैनमेतन्मिथुनेन प्रियेण धाम्ना
सुमर्द्दयति क्षत्रं करोति ॥२८॥ अथ वैकंकतीं राकलौ परिश्रयति श्रोचो स्वाहा मरुद्भिः परि

का॰

श्रीयस्वेत्युवरः स्वाहाकारं करोति परां देवतामेष वै स्वाहाकारो य एष तपत्येष उ अश्वमेधस्तदे
मेवैतत्प्रीणाति तस्मादुपरः स्वाहाकारं करोति परां देवताम् ॥२९ मरुद्भिः परिश्रीयस्वेति । विशो वै मरु
तो विशैवैतत्क्षत्रं परिबृंहति तदिदं क्षत्रमुभयतो विशा परिबृंहं स्त्रक्कीमुदं चोतस्त्रक्की श्रोचीतस्त्रक्की
मुदं चोरुस्त्रक्की श्रो चो ॥३०॥ त्रयोदश संपादयति त्रयोदश वै मासाः संवत्सरस्य संवत्सर एष य ए
ष तपत्येष उ अश्वमेधस्तदेतमेवैतत्प्रीणाति तस्मात्त्रयोदश संपादयति ॥३१॥ अथ सुवर्णं हिरण्य
मुपरिष्टान्निदधाति । दिवः सरस्य सामस्याहीत्येतद्वै देवाः अबिभयुर्यद्वै न इदमुपरिष्टाद्र
ं सि नाष्ट्रा नहन्युरित्यमृतं वा एतद्वैतो वायादधिरण्यं नाष्ट्राणां रक्षसामपहत्यै अथो घोर्ई वा
एतस्माद्वि भयांचकारसहैं सायं तमः अस्तुत्वा नो न हि स्यादिति तद्वेवास्या एतदन्तर्दधाति द्व
रिते भवति हरिणी वा हि द्यौः ॥३२॥ अथ पवित्रे राष्ट्रेनोति । मधुमधुतीति त्रिः प्राणा वै मधु प्राणमेवा

यो १

स्मिंन्नेतद्दधाति त्रीणि न वं तिस्रं वै प्राणाः प्राणा उदानो व्यानस्थाने वास्मिंन्नेतद्दधाति॥२०॥ अथा
पसलवि त्रिर्ध्वंति। बहुस्य शीर्षच्छिन्नस्य पिदनाच्छ्रेवा वै पितुरस्तैरवैनमेतत्समीरयति।
।२१॥ अपवा एतेभ्यः प्राणाः क्रामंति। स यद्धे ध्रुवनं तच्युते उनः प्रसलवि त्रिर्ध्वंति षड्ढं प घं
ते षड्वा इमे शीर्षन्प्राणाः स्थानेवास्मिंन्नेतद्दधाति अथ पुपंति रोहितो सबुदार्व्विज्ञायिते यदि हिरण्य
मादत्ते॥२२॥ स खत्रैना होताचाह अग्नस्वतीमश्विना वाचमस्मे इति तदध्वर्युरुपोत्तिष्ठ
न्नाह रुवितो घर्म्म इति स यदि रुवितः स्याज्जुवा पुजमानोऽलं विष्यतीति विद्यादथ यद्यरुवितः ११
पापीयान्न विष्यतीति विद्यादथ यदि नैव रुवितो नारुवितो नैव श्रेयान्न पापीयान्न विष्यतीति वि
घाद्युयात्त्वे वरुवितः स्यात्तथा धवितव्य॥२३॥ अथैतद्दौ अभ्युरेताश्चोतिः प्रविशति स एत
मृत्तुवाभूते नन्दु पतति वातस्य ब्रतवर्षा वास्र॥२४॥ आलभते॥ स यदैतदध्वर्युः उपोत्तिष्ठ

२५ ॥१८

न्नाह रुवितो घर्म्म इति तदुपोत्थायाव कारो नु पतिष्ठंते प्राणा वा अवकाशाः प्राणानेवास्मिन्नेत
द्दधाति षड्डपतिष्ठन्ते षड्वा इमे शीर्षन्प्राणाः स्थाने वास्मिन्नेतद्दधाति॥१॥ गर्भो देवानामिति
लिङ्ग एष वै गर्भो देवानां य एष तपति एष हीदं सर्वं गृह्णाति तेनेदं सर्वं गृहीतमेषु उ प्रवर्ग्यस्तदे
तमेवैतत्प्रीणाति तस्मादाह गर्भो देवानामिति॥२॥ पिता मतीनामिति। पिता ह्येष मतीनां पतिः प्रजा
नामिति पतिर्ह्येष प्रजानां॥३॥ सं देवो देवेन सवित्रा गतेति। सं हि देवो देवेन सवित्रा गत सं सू
र्येण रोचत इति सं हि सूर्येण रोचते॥४॥ समग्निरग्निना गतेति॥ सं ह्यग्निरग्निना गत सं दैवेन
सवित्रेति सं हि दैवेन सवित्रा गत सं सूर्येण रोचिष्ट इति सं हि सूर्येण रोचिष्ट॥५॥ स्वाहा
समग्निस्तपसा गतेति। सं ह्यग्निस्तपसा गत वर्ज्ञं स्वाहाकारं करोति पुरां देवता मसावेव बंधुः
सं दैव्येन सवित्रेति सं हि दैव्येन सवित्रा गत सं सूर्येणारूरुचतेति सं हि सूर्येणारूरुचत॥६॥

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तेवा।एते त्रयो वकारा भवंति॥ त्रयो वै प्राणाः प्राणः उदानो व्यानस्तानेवास्मिन्नेतद्दधाति॥७
धर्त्रा दिवो विभाति तपसस्पृथिव्यामिति धर्त्रासि वृ दिवो विभाति तपसस्पृथिव्यां धर्त्रा दिवो देवा
धर्त्रा दिवो विभाति तपसस्पृथिव्यामिति धर्त्रासि वृ दिवो विभाति तपसस्पृथिव्यां धर्त्रा दिवो देवा वाचमस्मे नियच्छ देवायुवमिति
नाममर्त्यस्तपोजाः इति धर्त्रासि वृदेवो देवानाममर्त्यस्तपोजा वाचमस्मे नियच्छ देवायुवमिति
नाममर्त्यस्तपोजाः इति धर्त्रासि वृदेवो देवानाममर्त्यस्तपोजा॥ गावा अत्र पर्यपगोपामनिपद्यमान
यज्ञो वै वाग्यजमानस्य नियच्छ येन देवाः श्रीणामुस्यैवैतदाह॥ गोपामनिपद्यमान
मिति। एष वै गोपा य एष तपत्येष हीदं सर्वं गोपायति स एष न निपद्यते तस्मादाह गोपामनिपद्यमान
मितिरि एष वै गोपा य एष तपत्येष हीदं सर्वं गोपायति न निपद्यते तस्मादाहापर्यपगो
पामनिपद्यमानमिति॥८॥ आ च परा च पथिभिश्चरंतमिति। आ च ह्येष परा च देवैः पथिभिश्चरं
तिसस्ध्रीचीः स विषूचीर्वसान इति सध्रीचीश्च ह्येष विषूचीश्च दिशो वसते थो रस्मीनाव
सानावर्तिनुवनेष्वंतरिति पुनः पुनर्ह्येष एषु लोकेष्वावरीवर्त्तमानश्चरति॥१०॥ विश्वो अश्वा चतुर्वापते
विश्वस्य मनसस्पते विश्वस्य वचसस्पते सर्वस्य वचसस्पत इत्येतस्य सर्वस्य पत इत्येतदेवक्त
विश्वस्य मनसस्पते विश्वस्य वचसस्पते सर्वस्य वचसस्पत इत्येतस्य सर्वस्य पत इत्येतदेवक्त

१२

देवश्रुत्स्त्वं देव घर्म देवो देवान्पाहीति नात्र तिरोहितमिवास्ति॥११॥ अत्र प्रावीरनु वां देव वीतय इति॥ अ
श्विनावेवैतदाहाश्विनौ वा एतद्यज्ञस्य शिरः प्रत्यधत्तां तावेवैतत्प्रीणाति तस्मादाहात्र प्रावी
रनु वां देववीतय इति॥१२॥ मधु माध्वीभ्यां मधु माधूचीभ्यामिति। दध्यङ् ह वा आभ्यामाथर्वणो
मधु नाम ब्राह्मणमुवाच तदेनयोः प्रियं धाम तदेवैनयोरेतेनोपगच्छति तस्मादाह मधु मा
ध्वीभ्यां मधु माधूचीभ्यामिति॥१३॥ हृदे त्वा मनसे त्वा। दिवे त्वा सूर्याय त्वा। ऊर्ध्वो अध्वरं दिवि देवे
ष्वधेहीति नात्र तिरोहितमिवास्ति॥१४॥ पिता नोऽसि पिता नो बोधीति॥ एष वै पिता य एष तपत्ये
ष उ एव कुर्यात्स्वदेतमेवैतत्प्रीणाति तस्मादाह पिता नोऽसि पिता नो बोधीति नमस्ते अस्तु मा मा
हिंसीरिति आशिषमेवैतदाशास्ते॥१५॥ अथ पत्न्यै निरोपा वृत्वा महावीरमुत्तमाणं यो
यतिचु च्छमंतस्त्वासपेमेति त्वष्टा वै गर्भाणां प्रजनिता रूपाणां प्रजानामेवैतत्प्रजननं क्रियते॥१६

अथैतद्वा आस्कुरेतज्ज्योतिः प्रविशतिस्य एतमनुवाक्तेन कुयति वातस्य व्रतं च यथामृष्टे॥
॥१२ ब्राह्मणम् ४॥ अथातो रोहिणौ जुहोति॥ अहः केतुना जुषतां सुज्योतिर्ज्योतिषा स्वाहेत्य
नावेतेन यजुषा प्रातः रात्रिः केतुना जुषतां सुज्योतिर्ज्योतिषा स्वाहेत्येतेनावेतेन यजुषा सायं॥१॥
तद्यद्रोहिणौ जुहोति। ... ह वा आदित्यस्य रोहिणा वेतौ त्याभ्यां हि देवता अस्या यजमा
नस्य स्वर्गं लोकं रोहतः॥२॥ अथो अहोरात्रे वै रोहिणौ आदित्यः सर्वं कृत तदादित्यमहोरात्रा
भ्यां परिगृह्णाति तस्मादेषोऽहोरात्राभ्यां परिगृहीतः॥३॥ अथो इमौ वै लोकौ रोहिणौ आदित्य
स्यां परिगृह्णाति तस्मादेषोऽहोरात्राभ्यां परिगृहीतः॥४॥ अथो
सर्वं पुरुषादादित्यमाभ्यां लोकाभ्यां परिगृह्णाति तस्मादेषा आभ्यां लोकाभ्यां परिगृहीतः॥४॥ अथो
चक्षुषी वै रोहिणौ शिरः सर्वं शीर्षस्ताच्चक्षुषी दधाति॥५॥ अथ रुक्ममादत्ते॥ देवस्य त्वा सवितुः
प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाददे अदित्यै रास्नासीत्यसावेव बन्धुः॥६॥ अथ कामा

नाति। जघने न गार्हपत्यं यन्त्रि इडे एह्यदित एहि सरस्वत्येहीति इडा हि गौरदितिर्हि गौः सरस्वती हि
गौरथो त्रैराद्वस्पति नाम्नाऽसावेहीति त्रिः॥७॥ तोमागतामनक्ति दधाति॥ अदित्यै रास्नासीत्याण्या
उष्णीषं दृती द्राणी ह वा इन्द्रस्य प्रिया पत्नी तस्या उष्णीषो विश्वरूपतमः सोऽसीति तदाहतमेवै
नमेतत्करोति॥८॥ अथ वत्समुपार्जति॥ पूषासीत्ययं वै पूषा योऽयं पवते एष हीदं सर्वं पुष्य
त्येष उ एव वर्षस्त्विदतमेवैतत्प्रीणाति तस्मादाह पूषासीति॥९॥ अथोन्नयति घर्मो यदीक्षेत्येष
वा अत्र घर्मो रसो भवति द्वाभ्यामुपिन्वते तस्मादयस्वेत्येवैतदाह॥१०॥ अथ पिन्वने पिन्व
ति। अश्विभ्यां पिन्वस्वेत्यश्विनावेवैतदाहाश्विनौ वा एतं यज्ञस्य शिरः प्रत्यधत्तां तावेवैतत्प्री
णाति तस्मादाहाश्विभ्यां पिन्वस्वेति॥११॥ सरस्वत्यै पिन्वस्वेति॥ वाग्वै सरस्वती वाचा वा एत
द ... श्विनो यज्ञस्य शिरः प्रत्यधत्तां तावेवैतत्प्रीणाति तस्मादाह सरस्वत्यै पिन्वस्वेति॥१२॥ इन्द्रा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तान्द्रो वै यज्ञस्य देवता सा यैव यज्ञस्य देवता तामेवैतत्प्रीणाति तस्मादाह स्वाहेन्द्रवत्स्वाहेन्द्रवदि २ प्र.५.

यपिन्व ... स्वेति इन्द्रो वै यज्ञस्य देवता सा यैव यज्ञस्य देवता तयैवैतद् अश्विनौ यज्ञस्य शिरः प्रत्यध-
त्तां तावेवैतत्प्रीणाति तस्मादाहेन्द्रापपिन्वस्वेति ॥१३॥ अथ दधि घर्मे त्रपतो स्वाहेन्द्रवत्स्वाहे-
न्द्रवदिति त्रिष्टुब्वा आहवनीयद्धि यज्ञो वषट्स्वाहाकारं करोति पुरो देवता मसावेव बन्धुः ॥१४॥ अथा-
स्यै मन्तु नमस्ति पयते । यस्ते स्तनः शशयो यो मयोभूः इति यस्ते स्तनो निहितो गुहामित्येवैत-
दाह यो रत्नधा वसुविद्यः सुदत्र इति योधना नां दाता वसुवित्प्रणीषय इत्येवैतदेवैतत्रियाग्वे
सरस्वती सेव प्रथर्मदुधा यज्ञो वै घर्मः देहि मस्मान्यं कय इत्येनदे वान्त्रीणामेत्येवैतदाहाथ गार्ह-
पत्यस्यार्द्धमेन्द्व न्वंतरिक्षमन्वेमीत्यसावेव बन्धुः ॥१५॥ अथ राक्षावादत्ते ॥ गायत्रं छंदोसि त्रैष्टुभं १:
छंदोसीति गायत्रेण चैवैनावेतत्त्रैष्टुभेन च छंदसादत्ते द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परिगृह्णामी । ति
मेवे द्यावापृथिवी परीशासा वादित्सात्र वज्र्यौ इत्येवैतदादित्सम्भ्यां द्यावापृथिवीभ्यां परिगृह्णात्यथ

... तनाहछंदि त्रैष्टुभ
... छंदोसि त्वा
... ति येनस
... देवान्त्रीवा
...

... सूनृते बेन कोसे वैतदाह स्वति नमिह ॥१६॥

मोत्रुन्दधेनो यमा पर्मासि वेवकं धुः ॥१७॥ अथो पयमन्यो करुणाति ॥ अन्तरिक्षेणोपयच्छामी तां त्वा-
देवानां पयमन्तं नरिक्षेणाहोद ७ सर्वमुप यत मथोत्तदुर्वातं पयमन्ते दरेणाहीद ७ सर्वमन्त्राय-
द्रूपयतं तस्मादाहान्तरिक्षेणोपयच्छामीति ॥१८॥ अथाजा दीरमानयति । तत्रो वा एष प्रवृञ्ज-
चानो भवतितमेवैतच्छमयति तस्मिंश्छांते जा दीरमानयति ॥१९॥ इन्द्राश्विनेति । इन्द्रो वै यज्ञ-
स्य देवता सा यैव यज्ञस्य देवता तामेवैतत्प्रीणात्यश्विनेत्यश्विनावेवैतदाहाश्विनौ वा एतद्य-
ज्ञस्य शिरः प्रत्यधत्तां तावेवैतत्प्रीणाति तस्मादाहेन्द्राश्विनेति ॥२०॥ मधुनः सारघस्येति ॥
एतद्वै मधु सारघं यद्घर्मे पातेति रसं पातेत्येवैतदाह वसव इत्येते वै वसव एते हीद ७ सर्वं व-
सयन्ते यः जतयादिति तद्यथा वषट्कृतं हुतमेवमस्यैतद्भवति ॥२१॥ स्वाहा सूर्यस्य रश्मि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

येद्धा द्विवुनयद्दिति। सूर्यस्य ह्वा एको रश्मिर्वृष्टिवनिर्नाम येनेमाः सर्वाः प्रजा बिभर्त्ति तमेवैतत्प्री
णाति तस्मादाह स्वाहा सूर्यस्य रश्मये वृष्टिवनये स्वाहेति वषट्कारं करोति प्रत्यक्षं देवता
मस्या वेव बध्नुः॥२१॥ अथैतद्ध द्युः स्त्रायुरत ज्योतिः प्रविशति य एतमनुवाक्यं ब्रूते सत्रमनुयाति
वातस्य पत्नी तवष्ठी मासुष्ठे॥२२॥ ब्रासती॥५॥ प्रथमः प्रपाठकः समाप्तः॥ इति का
संख्या १३२॥ छ॥ ॥ स यत्रैतान् होता चोहा च्छेत् ब्राह्मणस्पतिः प्रदद्युस्तदा तत्तेति तदधं
प्राऊः दायन्वात नामानि जुहोत्येतद्वै देवा अबिभयुर्यद्वै नरमामंतरा रक्षांसि नाष्ट्रा इ
न्द्रारिति तमेतत्सरेवाहवनीयास्वाहाकारेण जुहवुस्ते हुतमेव संतमग्नावजुहवुस्ते यो
एवैनमेष एतत्सरेवाहवनीयास्वाहाकारेण जुहोति ते हुतमेव संतमग्नौ जुहोति॥१॥

समुद्राय त्वा वाताय स्वाहेति। अयं वै समुद्रो योऽयं पवतः एतस्माद्वै समुद्रात्सर्वे देवाः सर्वाणि भू
तानि समुद्रवंति तस्मा एवैनं जुहोति तस्मादाह समुद्राय त्वा वाताय स्वाहा॥२॥ सरिराय त्वा वा
ताय स्वाहेति। अयं वै सरिरो योऽयं पवत एतस्माद्वै सरिरात्सर्वे देवाः सर्वाणि भूतानि सहेर
ते तस्मा एवैनं जुहोति तस्मादाह सरिराय त्वा वाताय स्वाहा॥३॥ अनाधृष्याय त्वा वाताय स्वा
हाप्रतिधृष्याय त्वा वाताय स्वाहेति। अयं वा अनाधृष्यो प्रतिधृष्यो योऽयं पवते तस्मा एवैनं
जुहोति तस्मादाहानाधृष्याय त्वा वाताय स्वाहाप्रतिधृष्याय त्वा वाताय स्वाहेति॥४॥ अव
स्यवे त्वा वाताय स्वाहा शिमिदाय त्वा वाताय स्वाहेति। अयं वा अवस्युः शिमिदो योऽयं
पवते तस्मा एवैनं जुहोति तस्मादाहावस्यवे त्वा वाताय स्वाहा शिमिदाय त्वा वाताय स्वाहे
ति॥५॥ इन्द्राय त्वा वसुमते रुद्रवते स्वाहेति॥ अयं वा इन्द्रो योऽयं पवते तस्मा एवैनं जुहोति

तस्मादाहेंद्राय त्वेति घृस्तुमते रुद्रवत इति तदिंद्रमेवानुवसूँश्च रुद्राँश्चाभजत्यथो प्रातःसव
नस्य चैवैतन्माध्यंदिनस्य च सवनस्य रूपं क्रियते।।९।। इंद्राय त्वादित्यवते स्वाहेति अयं
वा इंद्रो योऽयं पवते तस्मा एवैनं जुहोति तस्मादाहेंद्राय त्वादित्यवत इति तदिंद्रमेवान्वा
दित्यानाभजत्यथो तृतीयसवनस्यैवैतद्रूपं क्रियते।।१०।। इंद्राय त्वाभिमातिघ्ने स्वाहेति।। अयं वा
इंद्रो योऽयं पवते तस्मा एवैनं जुहोति तस्मादाहेंद्राय त्वाभिमातिघ्न इति सपत्नो वा अभिमाति
रिंद्राय त्वा सपत्नघ्न इत्येवैतदाह सोऽस्य द्वारो यथा श्रेष्ठस्य द्वारः एवमस्य वसुने देवेभ्यः।।११।।
सवित्रे त्वा ऋतुमते विभुमते वाजवते स्वाहेत्ययं वै सविता योऽयं पवते तस्मा एवैनं जुहोति त
स्मादाह सवित्रे त्वा ऋतुमते विभुमते वाजवत इति तदस्मिन्विश्वान्देवानन्वाभजति।।१२।। बृह
स्पतये त्वा विश्वदेव्यावते स्वाहेति अयं वै बृहस्पतिर्योऽयं प
स्पतये त्वा विश्वदेव्यावत इति तदस्मिन्विश्वान्सर्वान्देवान्

वते तस्मा एवैनं जुहोति तस्मादाह बृहस्पतये त्वेति विश्वदेव्यावत इति तदस्मिन्विश्वान्सर्वा
न्देवानन्वाभजति।।१३।। यमाय त्वाङ्गिरस्वते पितृमते स्वाहेति। अयं वै यमो योऽयं पवते तस्मा ए
वैनं जुहोति तस्मादाह यमाय त्वाङ्गिरस्वते पितृमत इति यज्ञस्य शीर्षच्छिन्नस्य पितरो नाध
आया वै पितरस्तानेवैतदन्वाभजति।।१४।। द्वादशैतानि नामानि भवंति द्वादश वै मासाः सं
वत्सरस्य संवत्सर एष एष तपत्येष उ प्रवर्ग्यस्तदेतमेवैतत्प्रीणाति तस्माद्द्वादशनामानि भवं
ति।।१५।। अथो प्रथमस्या महावीरमानयति स्वाहा घर्माय त्वेत्येष वै घर्मो य एष तपत्येष
उ प्रवर्ग्यस्तदेतमेवैतत्प्रीणाति। तस्मादाह स्वाहा घर्मायेत्यथ वषट् स्वाहाकारं करोति परो
देवतामसावेव बन्धुः।।१६।। आनीतेऽजपति। स्वाहा घर्मः पित्र इति यज्ञस्य शीर्षच्छिन्नस्या

दृनग्रात्रयावैपितरस्तानेवैतत्प्रीणातुवषट्स्वाहाकारं करोति परोदेवतामसा वेव बंधु॥१४॥
नाउवाक्याम्न्वाह॥ सन्नुदुस्वे वपुरांकः रिपितरस्तस्मान्नानुवाक्यामन्वाहाति कुम्पास्याज्या
हवर्मस्य यजेतिबुधट्कृतेजुहोति॥१५॥ विश्वाऽआशा दक्षिणसदिति। सर्वाऽआशाद
क्षिणसविल्प वैतदाह। विश्वा देवानयाडिहेति सर्वान्देवानयाक्षीदिहेत्येवैतदाहस्वा
हाकृतस्य घर्मस्य मधोःपिबतमश्विनेत्यश्विनावेवैतदाहाश्विनौ खेतघस्यत्यतिरःप्रात
घत्रां तावेवैतत्प्रीणातुवषट्स्वाहाकारं करोति परोदेवतामसा वेव बंधु॥१६॥ अपकुर्वो
र्द्धमुकांपयति। दिविधाइमं यज्ञमिमं यज्ञं दिविधा इत्य सौ वाऽआदित्यो घर्मो य इन्द्र दिवि
क्षाएघद्दितो दिवि प्रतिष्ठितस्तमेवैतत्प्रीणाति तस्मादाह दिविधाऽइमं यज्ञमिमं यज्ञं

दिविधाऽइत्यनुवषट्कृतेजुहोति॥१७॥ स्वाहाग्नये यज्ञियायेति ... तीत स्विष्टकृज्जुज्ज
ग्निर्हि स्विष्टकृच्छंयुर्म्यइति यजुर्निर्हि वाऽस्मिंल्लोके प्रतिष्ठितस्तमेवैतत्प्रीणातुवषट्स्वाहा
कारं करोति परोदेवतामसा वेव बंधु॥१८॥ अथ जस्लाउ मेत्रयतो अग्ना वाग्निर्विरोलि वृत्कम
स्तुः एवाग्निर्ज्योतिर्ज्योः मस्तोनेवैतघर्मं निषज्यति॥१९॥ अग्निना घर्मंपातमित्ति॥ अग्निना
तुवैवेतदाहाश्विनौ स्वितघस्य स्यातिरःप्रसघत्रां तावेवैतत्प्रीणाति॥२०॥ द्वादशमहर्दिवामिन्द्रतिन्नि
वैवेतदाहाश्विनौ स्वितघस्यत्यतिरः प्रजापतिः प्रजापतिर्यज्ञस्तत्प्रजापतिमेवैतघर्मं निषज्यति॥२१॥
पितिः आनिरुक्तमनिरुक्तो वै प्रजापतिः प्रजापतिर्यज्ञस्तत्प्रजापतिमेवैतघर्मं निषज्यति॥२१॥
नेत्राधिपलइति। एष वैतेत्राधीधाएघतुपसघहीप्रोलोकास्तेत्रमिवान्तसंवुरसोधुऽउर्ध्वंस्त
देतमेवैतत्प्रीणाति तस्मादाहतेत्राधिपलइति॥२२॥ नमो धावापृथिवीभ्यामिति। तदाभ्यां धावा

पृथिवीस्त्वां त्रिष्टुभेन छन्दसेत्यादि दधि सर्वमभिधारयति ॥ अथ यजमानः वाचयति यज्ञो वै प्रवर्ग्यो दैवतं तदहं तन्ति
॥ घर्मं स्वाहेति ॥ २४ ॥ अथ पातामग्निनाघर्म्मेति ॥ अग्निनाग्निर्वै तदाहाग्निना वैतदह मेतत्पाति
: त्वत्स्वधात्तारो वै वैतत्सोमाति ॥ २५ ॥ अथ घृतवान् दधि वीत्यमसातामिति ॥ तदिमेघावापृथि
वी अपाह ह यदि द सर्वमधी हेवानेतयः सविता हे वानेनानि सवितेति वै तदाह ॥ २६ ॥ अथ
यविघमानस्य मंत्रयतो इषे पिन्वस्वेति इषे तदाह ऊर्जे पिन्वस्वेत्यूर्जे पिन्वस्वेति नो
इष्टाहुरुसाजायतेतस्मै तदाह ब्रह्मणे पिन्वस्वेति तद्ब्रह्मण आह क्षत्राय पिन्वस्वेति तत्क्षत्रा
याह द्यावापृथिवीभ्यां पिन्वस्वेति तद्द्यावापृथिवीभ्यामाह यदि द सर्वमधिरथास व १५
धं पिन्वते । न यजमानाय पिन्वते यस्मा ऋते न यदन्वैणान्स्य यत्रत्यकं त्वमन्नो वै तृतीय

दुरु त्वजावाजनयत्राहं वे वहुजमानस्योदुं विवृपि त्वा यन्तोदितं पिन्वते तं पिन्वते वदा
न्मोपेति विधिनु घर्मरपा ॥ अथ प्रादिवोदकृत्क्रामति ॥ धर्मासि सुधर्मेति पिवं वै धर्मा एषत
यत्स्यह्वी द सर्वं धारयत्येनेदं सर्वं धृतमेव ऽ३ व वर्ग्यस्तद तम वैतत्सोमाति तस्मा
दाह धर्मासि सुधर्मेति ॥ २७ ॥ अथ परवुरे सादयति । अमेन्यस्मेत्रह्माणि धारयेत्यादि क्षत्राणि
धनानि धारयेत्यादि वै तदाह ब्रह्म धारय क्षत्रं धारय विशं धारयेत्यादिसर्वं धारयेत्यादि वै तदाह
॥ २८ ॥ अथ यत्राकले हि होति ॥ प्राणो वै शाकलः प्राणमेवास्मिन्नेतद्दधाति ॥ २९ ॥ स्वाहा इन्द्राय
रसा इति ॥ अथ वै प्रत्रा योगं प्रवर्ग्य इमा द सर्वं पुष्यत्येष उदमालः प्राणमेवास्मिन्नेत
द्दधाति तस्मादाह स्वाहा इन्द्रा गुरस इत्यवर स्वाहाकारं करोति पुरोदेवतामसावेवम्

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ऊर्ध्वग्रीवमध्यमेन परिधावुपक्रामयति।३२। स्वाहा प्राणेभ्य इति। प्राणा वै प्राणाः प्राणानेवा
स्मिन्नेतद्दधाति ऊर्ध्वग्रीवमध्यमेन परिधावुपक्रामयति।।३३।। स्वाहा प्रतिरवेभ्य इति। प्राणा वै
प्रतिरवाः प्राणान्ह्येष प्रतिरवन्प्राणानेवास्मिन्नेतद्दधाति ऊर्ध्वग्रीवमध्यमेन परिधावुप
क्रामयति।३४। स्वाहा पितृभ्य ऊर्ध्वबर्हिर्भ्यो घर्मपावभ्य इति। ऋतवो वै पितरः ऋतूनेव प्रीणाति
बर्हिषा उपक्रम इति मध्यस्य शीर्षे। छिन्नस्य पितृन्गच्छन्ति। पितरस्तानेवैतु प्रीणाति ॥१९॥
त्रेतते सन्तु स्वेव प्राञ्चः पितरः।३५। स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामिति। प्राणो दानो वै द्यावा
पृथिवी प्राणोदानावेवास्मिन्नेतद्दधाति ऊर्ध्वग्रीवमध्यमेन परिधावुपक्रामयति।३६। स्वाहा द्यि
भ्यो देवेभ्य इति। प्राणा वै द्युभ्यो देवाः प्राणानेवास्मिन्नेतद्दधाति ऊर्ध्वग्रीवमध्यमेन परिधावुपक्रामयति।३७।

स्वाहा रुद्राय रुद्रहूतय इति। उपहूते वृद्दक्षिणतम प्राणः प्रति प्रस्थाता प्रयच्छति ततः सन्ततरत
राला पात्रं देवेनिरस्य लोपाधेतुस्य देवस्य दिक्लायस्यै वेन मतद्दि त्रिः प्राणा स्य येन प्रेक्ष्यते
नेन्मा रुद्रो हिनसदिति।।३८ सप्रैता ऋतु कृतयो भवन्ति। समग्रवा इमे शीर्षण्याः प्राणास्तानेवा
स्मिन्नेतद्दधाति।।३९।। प्रथमं हावीरादुपयमन्यां गृह्णानयति। स्वाहा सं ज्योतिषा ज्योति
रिति ज्योतिरितरस्मिन्नुपयोल्लवति ज्योतिरितरस्यां तेष्वे तदुभे ज्योतिषी संगच्छेते तेसु वरः स्वाहाकारं क
रोति परो देवतानामसावेव बन्धुः।४०। अथ रौहिणौ जुहोति। अहः केतुना जुषतां सुज्योति
र्ज्योतिषा स्वाहेत्यसावेव बन्धुः। रात्रिः केतुना जुषतां सुज्योतिर्ज्योतिषा स्वाहेत्यसा
वेव बन्धुः।।४१। प्रत्रजमानाय घर्मोच्छिष्टं प्रयच्छति स उपहवमिच्छन्नादयति मधु हुतमि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

रतमेऽ ऽग्ना विति मधुधुक्तमिंद्रस्य वक्तमेऽग्ना विंत्यु वैतदाहा रूपा मते देवधर्मन्निमस्तोत्रास्तु
मामाहि ॥ सा रित्या त्रिधमेवैतदा रूशा स्तौ ॥ अथ दक्षिणतः सिकता नूपकाल्लनिवंति तन्ना
र्जुयंते ऽग्य एवमा जोतीय बंधुः सोत्रानुमुद्दराति शाकलानयोपसुदावरं लेतकुयज्ञस्य
शिरः संस्कृतं बुधा यथैनं तदश्विनौ जत्पुधन्नौ ॥ ८ ॥ तन्न त्रयमयहे त्रवृद्ध्यात् ॥ एनस्याप
हितद्योनं नमद्दंद्रः शिरश्छिन्नददिति द्वितीये वै वृत्तीये दा पशी ज्योतिवाश्येषहोनदेवाः २०
अर्चतः आम्नंतश्चेरुस्त स्मा द्वितीये वै वृत्तीये दा धोतन्नो नाऽऽप श्रुक्रश्रुवानोजवति ॥ ९ ॥ १८
तं षुत्रयमग्रहे प्रवर्ग्यं ज्याता ॥ एवोऽस्य तन्तुं अकृत्तुवानः प्रजां च पशूंश्च प्रदहेदुयोऽग्नाप्रः प्रमा
यु क्रोधयजमानः स्यात्तस्माद्द्वितीये वै वृत्तीये वा ॥ १० ॥ तन्न सर्घस्मा ऽ इव प्रवर्ग्यं ज्यात् सर्व

वै प्रवृज्यनिस्सर्वस्मा ऽ इवसर्घं करवा ॥ नेति ब्रोदे वृ ज्ञा तस्मै प्रवर्ग्यं ज्या णोवास्यप्रियः स्या ब्रोवाग्नु
वानोनूक्ते नैनं प्रा कुर्यात् ॥ ११ ॥ सहस्रे प्रवर्ग्यं ज्यात् सर्घं वै सहस्रं ॥ सर्घमेव सर्वं वेद से प्रवर्ग्यं ज्यात्सु
र्घं वै सर्घं वेदस ॥ सर्वामघुनिम्य जितिसर्वपृष्ठे प्रवर्ग्यं ज्या सर्वं वै विश्वजित्सर्वपृष्ठः सर्वमेव ब्राज
उद्रे राजसूये प्रवर्ग्यं ज्या सर्घं ॥ हितसत्त्रे प्रवर्ग्यं ज्या सर्घं वै सत्त्रं ॥ सर्घमिवाए ता न्यस्य प्रवृजनात्
नोना सत्त्रा ॥ १२ ॥ तदाहुः वदपरितानप्रवर्ग्यं थकुनास्पाग्निहोत्रं ॥ गार्हपत्य उइवनीत्याहवनीये
नेति ब्रूया कथं दर्शपूर्णमासाविति जोनच पुरोडाशेनेति ब्रूया कथं चातुर्मास्यानीति पशु
स्यायेति ब्रूया कथं पशुबंध इति पशुनाव पुरोडाशेनेति ब्रूयात् कथं ॥ सोम्याध्वर इति हविर्द्धा
नेनेति ब्रूयात् ॥ १३ ॥ अथो आहुः ब्रह्म स्या शार्वत्रिजस्य प्रि एतद्देगाः यत्स्य दधुर्ददातिथ्यानु

वि॰
Indira Gandhi National Centre for the Arts

दृष्टा। असम्परीक्ष्य क्रियते चेत्तद् बहुते चेष्टुं जनाः। एवमेतदिदं॥ ४०॥ तदाह॥ असमीक्ष्य प्रणयंति
र्विद्या। अस्य परीक्ष्य क्रियते चेत्तद् बहुते चेष्टुं जनाः॥ तथा हि संस्य बलोपी ताः। शिरः प्रवृत्तो नैति रसात् शिखा
अहंकारः। कस्मादत्र न प्रलयन्ती तेजशिरोवा। एतद्विद्वत्स्य बलेपी ताः शिरः प्रवृत्तो नैति रसाशिखा
रोहयाणीति॥ ५०॥ तदाह॥ पुत्र वा जानुयाजी। अन्यत्र तु वेस्युः। कस्मादत्र न च वेतीति प्राणो वै
वयोजानुयाजी। प्राणा अवकीर्णाः प्राणाः शाकलानेत्राणि। प्राणं नस्मारोहयाणीति॥ ५१॥ तदा
हुः। षट्ज्याः गावस्त्रप्तु कृत्यः। कस्मादत्र न तु हो तीति वषट्कारो वा एतेन द्वस्य षट्कृत्या
वषट्कारो हि तेन च्छन्दसा वषट्कुरुस्मारोहयाणीति॥ ५२॥ तदाहुः। षट्द्वानस्य सैव वृत्याह क २१
त्पय कस्मादेतस्मान्न यैने वषट्कुर्वीतेति यद्वस्य राषीध्रित्यस्य रसोऽन्वदु रसः। इमे वीर्यं पार्थवी
अगच्छन्तीति यत षट्द्वा पोस्तोतन्न दृश्या पोच महावीरान्तदा भवंतीति तेनैवैनमेतद्रसेन समर्द्धय
ति लस्त्रं करोति॥ ५३॥ स षट्द्वानस्य तः स्यात्। उदहत्वे तेन द्विरण्मयः स्यात्सुलाये तद्र्लोह मयः

स्यात्। असिन्मेत षट्दय स्मयः स्यात्। त्रिदहेत्परीत्रासावुधेर्थं एवैतस्मान्न तिष्ठत तस्मादेतं प्र प्रदैदु
ह्यते॥ ५४॥ अथैतद्वौ पूर्ववत्॥ ५५॥ ब्राह्मणम्॥ १॥ अध्यायः॥ स वै त्रतीयुहत्। षष्ठी वा द्वादशो वा
प्रवर्ग्योपसदो समस्य प्रवर्ग्यं कुर्यात्। दयत्स्तुस्वमिव हीदं त्रिः सावदेतमसिनो न भवति तत सर्वं
समादाय अग्नेः शालामत्र वैष्णूपसमायंति॥ १॥ अथाग्नीध्रः आहवनीये त्रीन् रज्जालोकानुपक
ल्पयतेति प्रमेकं तुन्तं तु वै मुख दक्षिणार्धमाणं तु होति। बहुस्पतीर्षाष्ठि त्र स्य अनुदक्षिमेव
लोकानाविरात्रयेवैनमेतद्रुक्षवा समर्द्धयति लस्त्रं करोति॥ २॥ अथ बहुस्वदक्षी। तदुसीव वैतद्यु
मुखदक्षारुपरीवत षट्नोलोकस्तु धामुत्तो क८ अमाविरान्नयेवैनमेतद्रुक्षा समर्द्धयति लस्त्रं
करोति॥ ३॥ सात धर्मदिव्याग्निरिति। यैवदिव्याग्नागायत्री ८ हविद्वी न दृतिवेनुगायत्र्याप्र

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

हविर्द्धानि सात ऋ। पा यतां निश्च। यतौ तु स्पेन स्वाहेति नात्र तिरोहित मिवास्ति ॥४॥ तस्मु
थद्वितीय पुत्र जुक्का नालिदघ्नो धारयन्नात्मानं जुहोति मध्यपमिव वैत धुन्ना ल्लिद घ्नो मध्यमिवीत रिक्ष
कस्त धान्तरिक्ष लोकं ऽजुगा विरात्त येवे नमेतुच्छु चा सुमर्द्धयति तस्मं करोति ।५। बाते धर्मतिं
दैऽजुगाति । सैवान्तरिक्षं ऽजुग्पात्रिष्टुब्णाग्नी ध्रऽ इति येवत्रि ष्टु ब्बा ग्नीध्र सात ऋ। प्वा। यतां
द्धा यता त्तस्पेतेस्वाहेति नात्र तिरोहितमिवास्ति ॥६॥ अथ पन्तीयमस्य स्याधायातास्मि न्नि
सानाजुहोत्यधद्व वैत छदासीनो धऽद्व बत द्धु दंपंक्लो कस्त छ मूलोकं ऽजुगा विराते ये प्र ८.२१
वैनमेतच्छन्दा समर्द्धयति तस्मैं करोति ॥७॥ बा तेध मर्ज ८ यिव्याऽजुगाति । सैवु द यि मा
ऽजुग्या जुगत्या ऽसदस्यैति सैव जुगत्या ऽसदस्या सात। ऋ। प्पा पतां न्नि द्धा यता न्नु स्ये

Indira Gandhi National Centre for the Arts